

ΦΟΒΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Μαζί με την εξάπλωση του ιού Covid-19, ένας αυξανόμενος φόβος διαδίδεται σε όλες τις κοινωνίες μας. Το *Conversation* ζήτησε από πέντε ειδικούς να εξηγήσουν την τρέχουσα κρίση όπως φαίνεται από το πεδίο της έρευνάς τους. Ανακαλύψτε τις ψυχολογικές,

πολιτικές και υγειονομικές προοπτικές τους σχετικά με την κατάσταση σε αυτά τα σύντομα άρθρα.

«Τίποτα δεν τροφοδοτεί το άγχος όσο η αβεβαιότητα» από τον Antoine Pelissolo, Καθηγητή Ψυχιατρικής στο Inserm, Université Paris-Est Créteil Val de Marne (UPEC)

Ο φόβος είναι μια φυσιολογική αντίδραση στον κίνδυνο: μας επιτρέπει να καθοδηγούμε τις επιλογές και τις ενέργειές μας για να αποφύγουμε να αναλάβουμε υπερβολικούς κινδύνους για την υγεία και τη ζωή μας. Ωστόσο, γνωρίζουμε ότι δεν έχουν όλα τα ανθρώπινα όντα την ίδια ευαισθησία στον κίνδυνο: κάποιιοι τείνουν να τον υποτιμούν και να προχωρούν ανεξάρτητα από τον κίνδυνο, ενώ άλλοι είναι πολύ πιο συγκρατημένοι – κάποιιοι, ακόμη και παράλυτοι – από τον φόβο.

Αυτή η «ψυχο- ποικιλότητα» των αγχωδών συναισθημάτων προέρχεται εν μέρει από γενετικά θεμέλια που διαφοροποιούνται περαιτέρω από την ανατροφή και τα γεγονότα στη ζωή μας. Μας επιτρέπει ως είδος να προσαρμοστούμε σε μεταβαλλόμενα

περιβάλλοντα, όπου χρειαζόμαστε ανθρώπους ηγέτες και ριψοκίνδυνους, καθώς και άλλους πιο προσεκτικούς και που είναι πιο πιθανό να επιβιώσουν σε καταστάσεις σοβαρού κινδύνου.

Στην περίπτωση μιας επιδημίας όπως ο κορωνοϊός, παρατηρούμε αυτό το φάσμα αντιδράσεων ως απόκριση σε διάφορα σήματα κινδύνου: ένας δυνητικά θανατηφόρος ιός που μπορεί να επηρεάσει όλους μας χωρίς να το καταλάβουμε αμέσως (“πού είναι ο εχθρός;”), που μεταφέρεται από ενέργειες που είναι κεντρικές στην καθημερινή μας ζωή (μέσω του αέρα που αναπνέουμε και μέσω της επαφής με άλλους) και που παρουσιάζει μια σειρά από αβεβαιότητες εγγενείς σε έναν νέο ιό. Τίποτα δεν τροφοδοτεί το άγχος όπως η αβεβαιότητα.

Για τα άτομα που είναι πιο επιρρεπή στον φόβο, βλέπουμε μεγάλη αγωνία, μερικές φορές δυσανάλογα, ειδικά όταν ανοίγονται παλιές πληγές, όπως αυτές που άφησαν ασθένειες ή τραυματικά γεγονότα που το άτομο ή άλλοι έχουν υποστεί στο παρελθόν. Υπάρχουν και άλλοι, ωστόσο, που δεν βιώνουν τα ίδια επίπεδα φόβου και συνεχίζουν να ρισκάρουν.

Εξ ου και η σημασία και η πολυπλοκότητα των πληροφοριών και των οδηγιών, οι οποίες δεν μπορούν να συνταγογραφηθούν πανομοιότυπα σε όλα τα άτομα και θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη αυτή τη διακύμανση στην ευαισθησία μας στον φόβο.

«Το ότι οι άνθρωποι έχουν συναισθήματα δεν σημαίνει ότι η κρίση και οι πράξεις τους αποσυνδέονται από την πραγματικότητα» από τον Jeremy K. Ward, Κοινωνιολόγο, CNRS (GEMASS), Πανεπιστήμιο Aix-Marseille (AMU)

“Φοβισμένος”? «Φοβούνται» οι άνθρωποι; Το πρόβλημα με τη λέξη «φοβάμαι» είναι ότι δημιουργεί μια εικόνα ανθρώπων που κυβερνώνται από τα συναισθήματά τους, που λαμβάνουν κακές

αποφάσεις επειδή δεν είναι σε θέση να χειριστούν ορθολογικά τις πληροφορίες.

Συλλογικά, ο φόβος γίνεται «πανικός», με τις ακανόνιστες ενέργειες κάθε ατόμου να συμβάλλουν στη διαταραχή, το χάος, του συνόλου. Η «αποφυγή πανικού» γίνεται φράση κλειδί στη διακυβέρνηση της κρίσης, ειδικά στη Γαλλία.

Στη διαχείριση της πανδημίας, η ιδέα ότι μπορούμε να βασιζόμαστε στην αστική ευθύνη του πληθυσμού είναι κεντρική: αναμένουμε από τους ανθρώπους να είναι σε θέση να ανταποκριθούν ορθολογικά στην απειλή της επιδημίας και να λάβουν τις απαραίτητες προφυλάξεις για να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο μόλυνσης.

Αλλά οι άνθρωποι εξίσου συνειδητοποιούν ότι ο πληθυσμός θα μπορούσε να βυθιστεί σε πανικό ανά πάσα στιγμή, η συλλογικότητα των λογικών ατόμων να γίνει όχλος που οδηγείται από τα συναισθήματά του και από τον φόβο. Για να αποφευχθεί αυτό, υπάρχει ανάγκη να «καθησυχαστούν» οι άνθρωποι, ιδιαίτερα δίνοντας την εντύπωση ότι η κατάσταση είναι υπό έλεγχο και επιβεβαιώνοντας την πεποίθηση. Αυτό το όραμα, ωστόσο, είναι προβληματικό: οι πραγματικές περιπτώσεις πανικού είναι εξαιρετικά σπάνιες, ακόμη και στις πιο ακραίες συνθήκες, όπως οι πυρκαγιές σε περιορισμένους χώρους.

Το ότι οι άνθρωποι έχουν συναισθήματα δεν σημαίνει ότι η κρίση και οι πράξεις τους είναι αποκομμένες από την πραγματικότητα. Οι «φόβοι» που εκφράζονται σε διαδικτυακά φόρουμ και κοινωνικά δίκτυα και τα ξεχειλισμένα καλάθια αγορών ερμηνεύονται ως συλλογικός πανικός, αλλά συχνά καταδεικνύουν την ατελή επιστημονική πληροφόρηση που έχουν οι άνθρωποι για τον ιό: επίσημες συστάσεις που δεν μπορούν να μεταδώσουν την πολυπλοκότητα των μεμονωμένων περιπτώσεων και όλων των διαδικασιών διαχείρισης κρίσεων από τον τεράστιο αριθμό παραγόντων που εμπλέκονται, συμπεριλαμβανομένων των σούπερ μάρκετ.

Είναι δελεαστικό να υποβιβάζουμε αυτούς τους φόβους ως έκφραση συναισθηματικής υπερβολικής αντίδρασης. Αντίθετα, σηματοδοτούν την ύπαρξη βαθιάς αβεβαιότητας που βιώνουν άτομα που πρέπει να λάβουν μια σειρά από δύσκολες αποφάσεις.

«Η διαχείριση του φόβου έχει γίνει σχεδόν μόνιμο στοιχείο πολιτικής δράσης» από τον Bruno Cautrès, Διευθυντή Έρευνας Πολιτικής Επιστήμης του CNRS, CEVIPOF Sciences Po

Ο φόβος είναι μια διάσταση της ανθρώπινης και κοινωνικής ζωής που συνδέεται στενά με την πολιτική και την εξουσία. Μια επιδημία όπως ο Covid-19 μπορεί να πυροδοτήσει ορισμένους μηχανισμούς, ειδικά στην πολιτική σφαίρα, οι οποίοι μπορεί να αναγκάσουν τους ανθρώπους να υποστούν τον φόβο ως πολιτικό εργαλείο.

Στον Ηγεμόνα, ο Μακιαβέλι υπερασπίζεται την ιδέα ότι, για τους ισχυρούς, «είναι καλύτερο να τον φοβούνται παρά να τον αγαπούν». Προσθέτει, ωστόσο, μια ουσιαστική διευκρίνιση:

« [...] Ένας πρίγκιπας πρέπει να εμπνέει φόβο με τέτοιο τρόπο ώστε, αν δεν κερδίσει την αγάπη, να αποφεύγει το μίσος. γιατί μπορεί να αντέξει πολύ καλά να τον φοβούνται ενώ δεν τον μισούν ».

Πώς, λοιπόν, μπορεί κανείς να εμπνεύσει φόβο χωρίς να είναι τυραννικός, καταπιεστικός, δικτατορικός; Μπορούν οι άνθρωποι να συναινέσουν στο σεβασμό μιας φοβερής αρχής;

Ο πολιτικός λόγος που γεννά αυτό το ερώτημα – δέχομαι να υποταχθώ στην εξουσία, τόσο από φόβο για τη δύναμή της όσο και επειδή μπορεί να με προστατεύσει από κινδύνους και από ακόμη μεγαλύτερους φόβους; – είναι αυτό που θα μπορούσε κανείς να ονομάσει το ίδιο το αντικείμενο της πολιτικής ανάλυσης. Η νομιμότητα της εξουσίας, οι μηχανισμοί για τη νομιμοποίησή της

και η αποδοχή της εξουσίας είναι οι πιο ουσιαστικοί τομείς της πολιτικής ανάλυσης και ασχολούνται με την παροχή στη μία ή στην άλλη αρχή της διαχείρισης του δημόσιου φόβου.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, προκύπτουν πρόσθετα προβλήματα γύρω από τη διακυβέρνηση του φόβου. Η πρόοδος της τεχνολογίας, της επιστήμης και η επιταχυνόμενη πρόοδος του χρόνου και της γνώσης έχουν δημιουργήσει και συνεχίζουν να δημιουργούν φόβο. Το μέλλον μπορεί να φαίνεται απειλητικό και αβέβαιο. Η διαχείριση του φόβου έχει γίνει έτσι ένα σχεδόν μόνιμο στοιχείο πολιτικής και δημόσιας δράσης: η καθυσχασμός των πολιτών και η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης χωρίς να εκδηλώνει κανείς τους φόβους του είναι θεμελιώδη στοιχεία στην άσκηση της εξουσίας σήμερα.

«Οι πιο ριζωμένες πεποιθήσεις μας για την αρετή και το αναπόφευκτο της παγκοσμιοποίησης δέχονται επίθεση» από τον Laurent Bibard, Φιλόσοφο, Καθηγητή Επιχειρήσεων, Έδρα Edgar Morin στην Πολυπλοκότητα, ESSEC

Το να ρωτάμε γιατί ο κορωνοϊός έχει δημιουργήσει τόσο φόβο είναι μια πολυτέλεια που προσφέρεται σε όσους δεν έχουν υποφέρει ακόμη ως αποτέλεσμα αυτού, τουλάχιστον όχι με σημαντικό τρόπο. Ωστόσο, υπάρχει ακόμα αξία στην αμφισβήτηση: όσο περισσότερα μαθαίνουμε για την κρίση και τα συναισθήματα που αυτή προκαλεί, τόσο καλύτερα εξοπλισμένοι θα είμαστε για να την ξεπεράσουμε.

Ο κορωνοϊός τρομάζει όλη την ανθρωπότητα γιατί η κρίση που έχει προκαλέσει είναι διπλή:

Η πανδημία δημιουργεί προβλήματα σε εγγενώς αμέτρητες κλίμακες: ο ιός είναι απείρως μικρός και ωστόσο, καθώς είναι εξαιρετικά μεταδοτικός, απειλεί ολόκληρο τον κόσμο.

Αυτή η κρίση στη συνέχεια υπονομεύει θεμελιωδώς μια υπόθεση που πιστεύαμε ότι είχαμε από καιρό ξεπεράσει, αλλά η οποία, στην πραγματικότητα, επιμένει σε όλες τις πρακτικές μας: την υπόθεση ότι εμείς οι άνθρωποι ελέγχουμε τα πάντα – το περιβάλλον μας, τις αποφάσεις μας, τις ζωές μας, ίσως ακόμη και τον θάνατο, όπως οι μετανθρωπιστές (transhumanists) πιστεύουν...

Ο κορωνοϊός είναι τόσο τρομακτικός γιατί διαδίδεται με ταχύτητα ευθέως ανάλογη με τον ρυθμό αλληλεπιδράσεων και κυκλοφορίας που έχουμε συνηθίσει σε παγκόσμιο επίπεδο. Επομένως, βρίσκεται στην καρδιά του ίδιου του τρόπου ζωής μας που αυτός ο μικροσκοπικός ιός, αυτή η αχαλίνωτη και καταστροφική μόλυνση, κάνει τη φωλιά του, υπονομεύοντας τις πιο ριζωμένες πεποιθήσεις μας στην αρετή και το αναπόφευκτο της παγκοσμιοποίησης .

«Οι κοινωνίες μας αντέδρασαν στους βαθύτερους φόβους τους με μια λαχτάρα, μια καταναγκαστική όρεξη για καταστροφή» από τον Patrick Zyberman, Ιστορικό

Υγείας, Κέντρο Virchow-Villermé, École des hautes études en santé publique (EHESP)

Κοιτάζοντας την επιδημία, εναλλάσσουμε τον τρόμο και τη γοητεία, με ένα δέος που θα βιώναμε μπροστά στο ιερό. Οι εικόνες της Αποκάλυψης του Ιωάννη προκαλούν συναισθήματα αποτρόπαιας, τρόμου και απώθησης απέναντι στις επιδημίες.

Η πανούκλα αναγγέλλει το επικείμενο τέλος. «Ο καιρός είναι κοντά» (Ιωάννης 1:3). Φρύνοι, φίδια ή σκουλήκια – διαβάστε: λάσπη, βρομιά ή δαίμονες -, η Αποκάλυψη παρέχει έναν ανεξάντλητο δείκτη μεταφορών για την επιδημία. Ομοίως, οι αγράμματοι κοίταζαν τα αποκαλυπτικά βιβλία που διακοσμούσαν τους τοίχους της εκκλησίας ή τα εκθεσιακά κιγκλιδώματα.

Έναν αιώνα μετά το πρώτο κύμα του Μαύρου θανάτου (1348-1352), οι εικόνες των *μακάβριων χορών* (χοροί του θανάτου) θα ανθίσουν στους τοίχους της βασιλικής και του νεκροταφείου. Η πανούκλα ήταν ο θάνατος ως ισοσταθμιστής. Ο Πάπας, ο Αυτοκράτορας, οι ευγενείς, οι εργάτες, οι μοναχοί και τα παιδιά είχαν σκοτωθεί.

Παρά την επανειλημμένη καταστροφή της επιδημίας, όταν το ποσοστό μόλυνσης είναι στο χαμηλότερο επίπεδο και η εμπιστοσύνη μας στην ιατρική και στους γιατρούς αποκαθίσταται, παρ' όλα αυτά υπάρχει μια κατάπτωση σε κατάσταση βίας. Οι πεποιθήσεις και οι στάσεις ακολουθούν έναν ταλαντευόμενο και διπολικό ρυθμό κατά τη διάρκεια μιας επιδημίας, που

εναλλάσσεται μεταξύ ηρεμίας και αναταραχής.

Αυτή η «γοτθική» επιδημιολογία – που άκμασε ακόμα και τη δεκαετία του 1970 – φαίνεται πολύ μακριά από τη σημερινή πραγματικότητα. Η επιδημιολογία είχε γίνει αντιληπτή τότε ως ένα είδος κούρσας στην άβυσσο. Ωστόσο, ο πανικός δεν ήταν σύνηθες φαινόμενο. Το ξέσπασμα των τελετουργιών μπορεί να έχει καθησυχαστική επίδραση στους πληθυσμούς. Κατά τη διάρκεια της πανώλης του Ιουστινιανού (541-750), οι Παριζιάνοι, που πρόσφατα είχαν ασπαστεί τον Χριστιανισμό, θα εγκαρδιώνονταν από την τελετουργική αποπομπή των χάλκινων ομοιωμάτων του Esculape (ή Apollo Medicus), του μικρού παγανιστικού θεού της ιατρικής, από την πόλη.

Τότε τι ωφελεί όλος αυτός ο φαναρισμός στο θέμα του φόβου; Οι δυτικές κοινωνίες αντέδρασαν στους βαθύτερους φόβους τους με ένα παραλήρημα για το χειρότερο, αυτή την καταναγκαστική όρεξη για καταστροφή, ή τουλάχιστον για την εικόνα της, που βρίσκεται στο επίκεντρο όλης της Μεταμοντέρνας συλλογικότητας.

Αυτό το άρθρο δημοσιεύθηκε αρχικά στα γαλλικά στο The Conversation στις 26 Μαρτίου 2020 και μεταφράστηκε από τη Lily Parmar.

πηγή : SciencesPo